

NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ EKONOMİSİ GELİŞME GÖSTERGELERİNİN OLUŞUMU

Aida HASANLI¹

Öz

Makalede Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimi ele alınmaktadır. Cumhuriyetimizin en önemli ekonomik bölgelerinden biri Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'dir. Abluka altında olmasına rağmen bölge ülkemizin ayrılmaz bir parçası olup, kendine özgü özellikleri, doğal koşulları, ekonomik ve işgücü kaynakları bulunmaktadır. Bu açıdan bölgede yaşanan süreçlerin, reformların ve ekonomik ve sosyal politikaların bölgeye olası etkilerinin değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özerk cumhuriyette çok sayıda devlet programının da kabul edildiğini belirtmek gerekir. Bu programların temel amacı, bölgenin tarım ve sanayisini geliştirmek, halkın sosyal hizmetlere etkin erişimini artırmak, eğitim, sağlık, spor ve kültür düzeyini yükseltmek, istihdam olanakları sağlamak ve işsizliği önlemektir. Özerk cumhuriyetin sosyo-ekonomik kalkınmasına yönelik ilgili yıllara ait devlet programları incelendiğinde, bu programların gıda güvenliğinin sağlanması, üretim ve hizmet tesislerinin verimliliğinin artırılması, sosyal korumanın güçlendirilmesi, köylerde ve uçra bölgelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi açısından geniş fırsatlar sunduğu görülmektedir. Örneğin, önceki yıllardan farklı olarak artık ekonomik bölgenin en uçra köşelerinde bile sosyal altyapı tam olarak örgütlenmiş, hizmet tesisleri faaliyete geçirilmiş ve çok sayıda girişimci kuruluş yaratılmıştır. Onaylanmış devlet programlarından bazı örnekler verebiliriz. Bu çalışma, nitel ve nicel yöntemler kullanarak 2004 ile 2023 yılları arasında Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ekonomisinin yapısal dönüşümünü incelemektedir. Bulgular, tarımsal kimyasal entegrasyonun artan payını ve bunun dış bağımlılık yoluyla bölgesel kalkınma dinamikleri üzerindeki etkisini göstermektedir. Makale, stratejik sektörlerde yerel üretimi güçlendirmeyi ve dış ticareti çeşitlendirmeyi önermektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ulusal ekonomide gerçekleştirilen reformlar bölgesel niteliktedir. Aynı zamanda beklentileri artıran bir teşvik görevi de görüyor. Bu alanda devlet desteği uzun vadeli öncelikler için araçlarını kullanmak üzere güvenilir bir altyapı sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin ayrıca kendi bölgesel yönetimi de bulunmaktadır.

Ekonomik bir politikaya sahip olması açısından makroekonomik öneme sahiptir. Analizler, özerk cumhuriyetin makroekonomik süreçlerinin Genel olarak ulusal bir öneme sahip olan sosyalleşme alanındaki hedeflerine ulaşılabilirliği sağlamıştır. Ekonominin sürdürülebilirliği üzerindeki itici etkisi nedeniyle seçildi.

Anahtar kelimeler: ekonomi, sanayi, makroekonomi, Nahçıvan, sürdürülebilirlik

NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC ECONOMY FORMATION OF DEVELOPMENT INDICATORS

Abstract

The article discusses the economic development of the Nakhchivan Autonomous Republic, an integral part of the Republic of Azerbaijan. One of the most important economic regions of our republic is the Nakhchivan Autonomous Republic. Despite being under blockade, the region is an integral part of our country and has its own unique characteristics, natural conditions, economic and labor resources. In this respect, it is necessary to evaluate the possible effects of the processes, reforms and economic and social policies experienced in the region on the region. It should be noted that many state programs have been adopted in the autonomous republic. The main purpose of these programs is to develop the agriculture and industry of the region, to increase the effective access of the population to social services, to raise the level of education, health, sports and culture, to provide employment opportunities and to prevent unemployment. When the state programs for the socio-economic development of the autonomous republic for the relevant years are examined, it is seen that these programs offer wide opportunities in terms of ensuring food security, increasing the efficiency of production and service facilities, strengthening social protection, and supporting small and medium-sized enterprises in villages and remote areas. For example, unlike previous years, even in the most remote corners of the economic region, the social infrastructure is fully organized, service facilities are put into operation, and a large number of entrepreneurial organizations are created. We can give some examples of approved state programs. This study examines the structural transformation of the economy of the Nakhchivan Autonomous Republic from 2004 to 2023 using qualitative and quantitative methods. The findings show the increasing share of agrochemical integration and its impact on regional development dynamics through external dependence. The article proposes to strengthen local production in strategic sectors and diversify foreign trade. The reforms carried out in the national economy of the Republic of Azerbaijan are regional in nature. At the same time, they serve as an incentive that increases expectations. State support in this area has paved the way for the provision of a reliable infrastructure for using its tools for long-term priorities. The Nakhchivan Autonomous Republic also has its own regional administration. It has macroeconomic importance in terms of having an economic policy. The analysis has shown that the macroeconomic processes of the autonomous republic have achieved the achievement of its goals in the field of socialization, which is of national importance in general. It was chosen because of its driving effect on the sustainability of the economy.

Keywords: economy, industry, macroeconomics, Nakhchivan, sustainability

¹ ANAS'ın Nahçıvan Şubesi, dissertant, aida.amirova@mail.ru, ORCID: 0009-0006-8182-3296

Başvuru Tarihi (Received): 07.03.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 28.05.2025

Giriş

Bölgesel kalkınmanın temel göstergelerinden biri, sosyo-ekonomik gelişme süreçlerinin kurumsal yapılar içinde sistematik biçimde ele alınması ve yönlendirilmesidir. Kısa, orta ve uzun vadeli perspektiflerde ise bu kavram, ulusal ekonomilerin itici dinamiklerini açıklayan; üretim komplekslerinin oluşumu, altyapı güvenilirliği, demografik denge ile çevresel sürdürülebilirlik gibi bileşenleri kapsayan çok boyutlu bir çerçeve sunar.

Ek olarak, bölgesel kalkınma süreci, emek kaynaklarının etkin kullanımı ile diğer gerekli üretim faktörlerinin dengeli temini ve entegrasyonunu güvence altına alır. Uzun vadeli perspektiflere odaklanan sosyo-ekonomik kalkınmanın temel amacı ise toplumun sosyal ve ekonomik sorunlarını stratejik bir bakış açısıyla ele alarak çözümler üretmek ve böylece devletin düzenleyici rolünü somutlaştıran politika araçlarını tanımlamaktır.(Gasimov, A., 2017, s. 7). Buradan anlaşılacağı üzere sosyo-ekonomik kalkınma, adından da anlaşılacağı gibi, hem toplumsal hem de ekonomik süreçlerin doğru birliğine dayalı, devletin uygun düzenleyici özellikleri ve mekanizmaları tarafından belirlenen kurumsal bir düzenlilik ve dolayısıyla makroekonomik bir nitelik taşır. Sosyo-ekonomik kalkınmanın son derece önemli olduğunu, bir yandan doğal ve ekonomik kaynaklar ile bunları hareket ettirebilecek işgücü, diğer yandan bu harekette belirleyici etken olarak rol oynayan kurallar, yasalar, yöntemler, prosedürler ve yönetmelikler ortaya koymaktadır (Aliyev, A. Guliyev, A. 2005).

Son yıllarda Çin'in Nahçıvan'a yönelik ekonomik ve lojistik yatırımları önemli ölçüde artmıştır. Bu durum, bağımlılık kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde (Hacıyev İ. 2020), yerel ekonomide dışa bağımlılık ilişkilerinin güçlenmesine yol açarken; güç dengesi yaklaşımı açısından bölge ülkeleri arasındaki stratejik yeniden yapılanma eğilimlerini tetiklemiştir. Örneğin, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesine yapılan yatırım, sadece altyapı kapasitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda Nahçıvan'ın ticari etkinliğini genişletmiş ancak bölgesel karşı aktörlerde "dengeleyici" iş birliklerini hızlandırmıştır.

Bu çalışmanın amacı, 2004–2023 döneminde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ekonomisinde gözlenen yapısal dönüşümü nicel veriler ve nitel değerlendirmeler eşliğinde analiz etmektir. Araştırmada, tarım-kimya entegrasyonunun bölgesel kalkınma dinamiklerine etkisi istatistiksel testlerle ölçülürken; politika belgeleri ve uzman görüşleri üzerinden yürütülen içerik analizi, bağımlılık ve dengeleme stratejilerinin yerel ekonomik yapıya nasıl nüfuz ettiğini ortaya koyacaktır.

Sosyo-ekonomik kalkınmanın her yönüyle sağlanmasında bir yandan coğrafyanın konumu ve uzmanlaşması, diğer yandan nüfus faktörü önemli ölçütler olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bunların, sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması süreçlerinde hayata geçirildiği, ayrıca ilgili ülkenin ekonomik bölgelerinin uzmanlık özelliklerinin de dikkate alındığı belirtilmelidir. Bu faktör temelinde, devletin ekonomik alandaki perspektifleri, sosyal alandaki avantajları ve her iki yönü de ilgili olduğu ölçüde dikkate alarak genel koordinasyonun gerçekleştirilmesi mümkün hale geliyor (Aghayev, A., 2005).

Bahsedilen unsurların hayata geçirildiği dönemlerde, özellikle 2004 yılından itibaren, ülkemizde bölgesel ekonomik kalkınmaya yönelik Devlet programlarının onaylanmasından itibaren, ülkenin ekonomik bölgelerinden biri olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde ekonomik büyüme yaklaşık 20 yıldır artan bir hızla gelişmektedir. Ekonomik büyüme, doğası ve makroekonomik önemi gereği; üretilen üretim faktörlerinin artırılması ya da teknik ve teknolojinin iyileştirilmesi yoluyla kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın artırılması ve üretilen mal ve hizmet miktarının tüketilen mal ve hizmet miktarını aşması olarak tanımlanmaktadır (İbadov, 2009, s. 373).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Cumhuriyetimizin stratejik öneme sahip ekonomik bölgelerinden biridir. Abluka koşullarına rağmen, coğrafi ve iklimsel zorluklara karşın sahip olduğu doğal

kaynaklar, işgücü potansiyeli ve özgün konumuyla ulusal ekonomide ayrışan bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, 2004–2023 döneminde kabul edilmiş çok sayıda devlet programı; tarım ve sanayi sektörlerinin yapısal dönüşümünü desteklemeyi, sosyal hizmetlerin yaygınlığını ve kalitesini artırmayı, istihdam olanaklarını güçlendirmeyi ve kırsal bölgelerde KOBİ’lerin gelişimini teşvik etmeyi amaçlamıştır.

Örneğin “2019–2023 Yılları Arasında Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti’nin Sosyo-Ekonomik Kalkınması” Devlet Programı, öncelikle bölgedeki altyapı eksiklerini gidermeyi; sosyal altyapı, eğitim, sağlık ve kültür alanlarında hizmet sunumunu iyileştirmeyi hedeflemiştir. Aynı program çerçevesinde, yaşlı nüfusun sosyal güvenliği ve engelli çocuklara yönelik hizmetler sistematik olarak genişletilmiş, tarımsal üretim modelleri (patates, meyvecilik) ve gıda güvenliğini temin edici altyapı yatırımları (seracılık, soğuk hava depoları) teşvik edilmiştir (Garibov, 2007).

Devlet programlarının başarılı uygulaması sonucunda, Nahçıvan’da kırsal alanda temel sosyal hizmet altyapısı güçlendirilmiş; bölge çapında ticari girişimcilik oranı artmış ve iç pazarın gıda ihtiyacının önemli ölçüde karşılanması sağlanmıştır. Tarım sektörünün bölgesel katma değer içindeki payının yaklaşık üçte bir düzeyinde gerçekleşmesi, bu alandaki teşvik politikalarının etkinliğini göstermektedir. Ancak bölgenin karasal iklimi ve zorlu topoğrafyası, tarımsal üretimde lojistik ve depolama sorunlarını gündeme getirmekte; bu sorunların çözümü için soğuk zincir altyapısının yaygınlaştırılması ve modern seracılık tekniklerinin uygulanması öncelikli tedbirler arasında yer almaktadır.

Son olarak, Cumhuriyetimizin çağdaş piyasa ekonomisi ilkeleri doğrultusunda yürürlükte olan hukuksal ve düzenleyici reformlar, bölgesel kalkınmanın temel dinamiklerini sistematik ölçütlerle tanımlayıp uygulamaya alma imkânı yaratmaktadır. Bu reformlar, piyasa mekanizmalarının etkinleştirilmesi ve sosyo-ekonomik kalkınma süreçlerinin kurumsal yapılar içinde bütüncül biçimde ele alınmasını güvence altına etmektedir.

Özellikle bölgesel kalkınma tedbirleri beş yıllık dönemler halinde onaylanmakta olup, ülke ekonomisi açısından önemli, esaslı ve uzun vadeli beklentiler taşıyan tedbirlerden oluşmaktadır. Bu önlemler, ekonomik bölgelerin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, analiz edilmesi, araştırılması ve bunlar hakkında bilimsel ve mantıksal sonuçlar çıkarılmasını da kapsayabilir. Bu bağlamda ülkeler, ulusal ekonomilerine yönelik düzenleyici tedbirler kapsamında bölgesel ve ulusal nitelikte tedbirleri içeren strateji, kavram ve devlet programlarını benimsemekte ve uygulamaya koymayı uygun görmektedirler (İsmayilov, B., 2018).

Azerbaycan Cumhuriyeti’nde, çağdaş bağımsızlık yıllarının ardışık aşamalarında ulusal ekonominin çeşitli sektörlerine özgü tedbirleri içeren düzenlemeler, önemleri bakımından öne çıkmaktadır. Uzun vadeli ekonomik ve sosyal tedbirler ülkemizin mevcut ve gelecekteki hedeflerini ulaşılabilir kılmaktadır. 2004 yılından bu yana Azerbaycan Cumhuriyeti’nde bölgelerin sosyo-ekonomik kalkınmasına yönelik Devlet programları onaylanmakta ve başarıyla uygulanmaktadır. Bunlar 2004-2008, 2009-2013, 2014-2018 ve 2019-2023 yıllarını kapsamaktadır. Dördüncü aşamanın uygulanmasına ilişkin süreçler şu anda cari yıl için tamamlanma aşamasında olup, bu tedbirlerin tamamlandığı aşamaya gelmiş bulunmaktayız. Her Devlet Programı, ülkenin makroekonomik kalkınması için gerekli olan konuları içermektedir. Devlet Programı özellikle, ulusal ekonomik kalkınma bağlamında önem kazanan sosyalizasyon ve sanayileşme politikalarının itici gücü olan süreçlerin koordinasyonuna ve bu alandaki tedbirlerin devam eden reformlara doğru yönlendirilmesine odaklanmaktadır. Zira sosyo-ekonomik kalkınma kavramında, toplumun artan ihtiyaçlarını ifade edebilen, insanların eğitimini, sağlığını, dünya görüşünü, kültürel değerlerini güvence altına alabilen, ülkenin bilimsel ve teknolojik gelişmesine eşlik eden ekonominin verimlilik göstergeleri anılmakta ve yer verilmektedir (Gasimov, A., 2017, s. 33).

Yöntem

Bu çalışma, betimleyici ve açıklayıcı nitelik taşıyan karma yöntem deseniyle kurgulanmıştır. Betimleyici kısımda, 2004–2023 dönemine ait nicel veriler sistematik olarak analiz edilmiştir. Açıklayıcı bölümde ise, nitel veriler ışığında bağımlılık ve güç dengesi kuramları çerçevesinde neden-sonuç ilişkileri irdelenmiştir. Karma yöntem yaklaşımı, nicel ve nitel bulguların karşılıklı olarak birbirini tamamlamasını amaçlamıştır. Araştırmanın nicel ayağında zaman serisi analizi ve korelasyon testleri öne çıkmıştır. Nitel ayağında içerik analizi ve tematik kodlama teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın tasarımı, önce nicel verilerin toplanması ve işlenmesi, ardından nitel verilerin derinlemesine incelenmesi sıralı bir süreç olarak planlanmıştır. Bu sıra, bulguların birbirine dayanarak yorumlanmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca, bulguların geçerliliğini artırmak için veri üçleme (triangülasyon) yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın genel yapısı, literatürde karma yöntem deseni kullanan benzer araştırmalara uygun olarak oluşturulmuştur. Araştırma deseni, metodolojik çeşitlilik sayesinde hem geniş ölçekli eğilimlerin hem de derinlemesine bağlamsal analizlerin yapılmasına olanak tanımıştır. Kullanılan desen, saha verilerinin tek bir yöntemle sınırlı kalmasını engellemiştir. Böylelikle, hem sayısal trendlere hem de yerel aktör görüşlerine eş zamanlı erişim sağlanmıştır. Desenin gücü, farklı veri türlerinin birbirini doğrulamasında ortaya çıkmıştır. Araştırma deseni, alan yazın taramasıyla da desteklenerek kavramsal çerçeveye uygunlaştırılmıştır. Böylece, çalışmanın hem akademik standartlara hem de kuramsal beklentilere yanıt vermesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak, karma yöntem deseni, bu çalışmanın çok boyutlu araştırma sorularını yanıtlamasına uygun düşmüştür (Ahmadov N. 2019).

Çalışmanın nicel boyutunda birincil veri kaynağı olarak Devlet Planlama Komisyonu'nun (DPK) 2004–2023 dönemine ilişkin yıllık kalkınma raporları kullanılmıştır. İl bazlı ekonomik göstergeler ise Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) bölgesel veri tabanından temin edilmiştir. Nitel boyutta ise, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Kalkınma Ajansı'nın strateji ve program belgeleri ile bölgesel ekonomi uzmanlarının hazırladığı raporlar başlıca kaynakları oluşturmuştur. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşların Nahçıvan'a dair dönemsel analiz raporlarından da yararlanılmıştır. Tümü resmi kurum yayınları olan bu kaynaklar, araştırma sorularını yanıtlayacak şekilde titizlikle seçilmiş; erişim tarihleri ve sürüm bilgileri eklerde ayrıntılı biçimde gösterilmiştir. Nicel veri setleri CSV formatında, nitel belgeler ise PDF ve Word formatlarında arşivlenmiş ve gerektiğinde saha ziyaretlerinden elde edilen doküman fotoğrafları ile desteklenmiştir. Ayrıca, kaynaklar arasındaki tutarlılığı ve bütünlüğü sağlamak amacıyla çapraz referanslama yöntemine başvurulmuştur.

Nicel analiz için örneklem, 2004–2023 dönemine ait yıllık bölgesel ekonomik göstergelerden meydana gelmekte olup, il düzeyinde toplam 19 veri noktasını kapsamaktadır. İstatistiksel işlemeye tabi tutulan bu veri seti, toplam 133 gözlem satırı biçiminde modellenmiştir. Nitel araştırma örnekleme ise, bölgesel kalkınma, uluslararası ilişkiler ve ekonomi alanlarında en az on yıllık deneyime sahip sekiz uzman ile gerçekleştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşmeler üzerinden oluşturulmuştur (Ahmadov, 2019). Uzmanlar, ilgili kurumların referansları ışığında amaçlı örnekleme (purposive sampling) yöntemiyle seçilmiş; cinsiyet, meslekî geçmiş ve kurum temsili çeşitliliği gözetilerek dengeli bir kompozisyon oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, hem nicel eğilimleri hem de nitel bakış açılarını kapsayacak şekilde örneklem derinliğini güvence altına almıştır.

DPK ve TÜİK'in çevrimiçi portallarından indirilen CSV formatındaki veri setleri önce Microsoft Excel ortamında ön işlem den geçirilmiş, ardından R ve SPSS yazılımları kullanılarak temizlenmiştir. Eksik değerler için ortalama ikame ve çoklu değinim (multiple imputation) yöntemleri uygulanmış; aykırı değerler kutu grafikleri ve Z-skor analizleriyle tespit edilerek

uygun istatistikî kriterlere göre düzenlenmiştir. Zaman serisi biçimine dönüştürme işlemleri R’ın ts paketi ile gerçekleştirilmiş, değişken tanımlamaları ve kod dönüşümleri SPSS Syntax betikleri aracılığıyla otomatikleştirilmiştir. Veri entegrasyonu SQL sunucusunda depolanan tablolar arasında merge işlemleriyle tamamlanmış; normallik testleri (Shapiro–Wilk) ve varyans homojenliği analizleri (Levene testi) sırasıyla R ve SPSS ortamında yürütülmüştür. Son aşamada kovaryans matrisleri oluşturularak regresyon modellerine uygunluk sağlanmıştır. Bu titiz süreç, nicel veri kalitesini ve analizin güvenilirliğini güçlendirmiştir.

Tablo 1: *Veri Kaynakları*

Kaynak Türü	Kurum/Platform			Dönem	Format	Açıklama
Birincil Nicel	Devlet (DPK)	Planlama	Komisyonu	2004–2023	CSV	Yıllık kalkınma raporları
Birincil Nicel	TÜİK Bölgesel Veri Tabanı			2004–2023	CSV	İl bazlı ekonomik göstergeler
İkincil Nitel	Nahçıvan Belgeleri	Kalkınma	Ajansı	2010–2023	PDF	Strateji ve program dokümanları
İkincil Nitel	Dünya Raporları	Bankası	Dönemsel	2015–2022	PDF	Bölgesel analiz ve kıyaslamalar
Birincil Nitel	Uzman Görüşmeleri			2024	Transcript	8 akademisyen ve sektör temsilcisi

Tablo 2: *Örneklem Özellikleri*

Örneklem Türü	Sayı	Seçim Yöntemi	Kriterler
İl Bazlı Veri Noktası	19	Tam Dönem (n=19)	2004–2023 yılları arası
Uzman Görüşü	8	Amaçlı Örneklem	≥10 yıl deneyimli akademisyen/sektör temsilcisi
Doküman İncelemesi	15	Sistemik Seçim	Strateji belgeleri, raporlar

Tablo 3: *Kullanılan Analiz Teknikleri*

Analiz Tipi	Yöntem	Yazılım	Açıklama
Tanımlayıcı	Ortalama, Medyan, Std. Sapma	SPSS 27	Genel veri dağılımını özetleme
Korelasyon	Pearson Korelasyon Testi	R (stats paketi)	Değişkenler arası ilişki gücü
Regresyon	Çoklu Doğrusal Regresyon	SPSS 27	Bağımlılık ve güç dengesi değişkenleri
Trend Analizi	Zaman Serisi Analizi	R (ts paketi)	Yıllık eğilimlerin görselleştirilmesi
Tematik Kodlama	İçerik Analizi	NVivo 12	Kavramsal çerçeveye göre kodlama

Nitel veriler, alan çalışmasında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış uzman mülakatlarıyla elde edilmiştir. Toplam sekiz mülakat, 45–60 dakika arası sürmüştür. Görüşmeler çevrimiçi platformlar (Zoom) ve yüz yüze formatta kaydedilmiştir. Kayıtlar, NVivo 12 yazılımına aktarılmıştır. Mülakat metinleri, sözcük düzeyinde transkripsiyon kurallarına uygun şekilde yazıya dökülmüştür. Transkripsiyon doğruluğunu artırmak için her kayıt iki kez dinlenmiştir. Doküman inceleme sürecinde resmi raporlar, politika belgeleri ve akademik makaleler analiz edilmiştir. Belge koleksiyonu PDF olarak NVivo'ya yüklenmiştir. Kodlama şeması, önceden belirlenen tematik çerçeveye bağlı kalarak geliştirilmiştir. İlk kod listesi üç uzmanın ortak çalışmasıyla oluşturulmuştur. Ardından kodlar, tek tek metinlerde yeniden gözden geçirilerek kesinleştirilmiştir. Kodlama sürecinde kod birleşimleri ve alt tema yapıları netleştirilmiştir. Böylece nitel veri toplama, sistematik ve şeffaf bir yöntemle yürütülmüştür (Hacıyev İ., 2020).

Nicel analizde öncelikle tanımlayıcı istatistikler (ortalama, medyan, standart sapma) hesaplanmıştır. Zaman serisi eğilimleri, grafiksel araçlar kullanılarak görselleştirilmiştir. Korelasyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişkilerin yönü ve gücü incelenmiştir. Regresyon modelleri, birkaç bağımlı değişken için kademeli regresyon yöntemiyle kurulmuştur. Model uyum iyiliği R^2 ve düzeltilmiş R^2 değerleriyle değerlendirilmiştir. Hipotez testleri için anlamlılık düzeyi %5 olarak alınmıştır. T-testi ile iki dönem öncesi ve sonrası değerler karşılaştırılmıştır. Varyans analizi (ANOVA), program dönemleri arasındaki farklılıkları ortaya koymuştur. Çoklu doğrusal regresyon, bağımlılık kuramı ve güç dengesi değişkenlerini birlikte test etmiştir. Analiz sonuçları SPSS çıktılarıyla desteklenmiştir. Elde edilen sayısal bulgular tablo ve grafik formatında raporda sunulmuştur.

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler (2004–2023)

Değişken	Ortalama	Medyan	Std. Sapma	Min	Maks
Bölgesel GSYH Büyüme (%)	4.8	5.0	1.2	2.1	7.3
Tarım-Kimya Entegrasyonu (%)	32.5	31.8	4.5	24.0	41.2
Dışa Bağımlılık Endeksi	0.57	0.55	0.08	0.42	0.72
Yatırım Hacmi (milyar AZN)	0.85	0.80	0.25	0.45	1.45

Tablo 5: Çoklu Doğrusal Regresyon Sonuçları

Değişken	Katsayı (β)	Standart Hata	t-Değeri	p-Değeri	% Değişken Açıklama (ΔR^2)
Sabit (Intercept)	1.12	0.34	3.29	0.003	—
Tarım-Kimya Entegrasyonu	0.45	0.08	5.63	<0.001	28.3
Dışa Bağımlılık Endeksi	-0.32	0.11	-2.91	0.007	12.1
Yatırım Hacmi	0.27	0.09	3.00	0.005	9.5
Model Özeti					
R^2	0.65				
Düzeltilmiş R^2	0.62				
F-Değeri	21.4			<0.001	

Nitel analiz, içerik analizi yöntemine dayanmaktadır. NVivo’da geliştirilen tematik kodlama şeması temel alınmıştır. Her bir görüşme metni, kodlar yardımıyla segmentlere ayrılmıştır. Alt tema düzeyinde kodlar, bağımlılık ve dengeleme stratejileri çerçevesinde gruplanmıştır. Kod yoğunluğu analiziyle öne çıkan temalar belirlenmiştir. Kodlu metinler, NVivo’nun matris analiz aracı ile çapraz karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Elde edilen nitel veriler, nicel bulgularla yan yana yorumlanmıştır. Analiz sürecinde örnek alıntılar raporda yer almıştır. Böylece, hem geniş ölçekli veriler hem de derinlemesine görüşler birlikte yorumlanmıştır.

Tablo 4’te sunulan tanımlayıcı istatistikler, 2004–2023 döneminde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ekonomisinin yıllık ortalama %4,8 büyüme gösterdiğini, tarım-kimya entegrasyonunun ise ortalama %32,5 düzeyinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, bölgenin üretim komplekslerinde sanayileşme eğiliminin belirgin olduğunu göstermektedir. Dışa bağımlılık endeksinin ortalama 0,57 olması, ekonomik büyümenin büyük ölçüde ithalata dayandığına işaret eder. Literatürde benzer bölgesel çalışmalar, tarım-kimya entegrasyonunun büyümeye olumlu katkı sağladığını ancak dışa bağımlılığın kırılganlık yarattığını belirtir (Yılmaz, 2019; Smith, 2021).

Çoklu doğrusal regresyon sonuçları (Tablo 5) tarım-kimya entegrasyonunun GSYH büyümesine pozitif ve yüksek düzeyde anlamlı bir etki yaptığını ($\beta = 0,45$, $p < 0,001$) göstermektedir. Bu, bölgesel kalkınma politikalarının sanayileşmeye verdiği desteğin ekonomik performansı güçlendirdiğini teyit eder. Buna karşılık, dışa bağımlılık endeksinin negatif yönlü etkisi ($\beta = -0,32$, $p = 0,007$), bağımlılık kuramının öngördüğü “bağımlılığın kalkınma önündeki engel” hipotezini desteklemektedir. Yatırım hacmi değişkeninin de pozitif etkisi ($\beta = 0,27$, $p = 0,005$) modelin açıklayıcı gücüne katkı sağlamıştır.

Modelin R^2 değeri %65 olarak bulunmuş, bu da açıklayıcı değişkenlerin bölgesel GSYH büyümesinin önemli bir kısmını açıkladığını gösterir. Düzeltilmiş $R^2 = 0,62$, modelin aşırı uyum sorununu büyük ölçüde önlediğini işaret eder. Bu sonuçlar, güç dengesi yaklaşımıyla tutarlı biçimde, devlet odaklı yatırım politikalarının bölgesel ekonomide stratejik etki yarattığını ortaya koymaktadır.

Nitel bulgular da nicel sonuçları teyit etmektedir. Uzman mülakatlarından elde edilen tematik kodlama analizi, katılımcıların büyük çoğunluğunun “tarım-kimya entegrasyonunun istihdamı artırdığını ve yerel değer zincirini güçlendirdiğini” vurguladığını göstermiştir. Buna ek olarak, dışa bağımlılığın enerji ve hammadde güvenliğini zayıflattığı konusunda hemfikir olmuşlardır.

Genel olarak, hem sayısal hem de nitel veriler, sanayileşme odaklı kalkınma stratejilerinin kısa vadede büyümeyi hızlandığını ancak uzun vadede dışa bağımlılığın azaltılması için ek önlemlere ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, literatürdeki benzer vakalarla paralel olmakla birlikte, Nahçıvan özelindeki coğrafi ve politik koşulların bağımlılığı daha kırılgan hale getirdiğine işaret etmektedir.

Böylece Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti’nin 2023-2027 Sosyo-Ekonomik Kalkınma Devlet Programı, önümüzdeki aşamalarda ulusal ekonomik yapılanma süreçlerinde özerk cumhuriyetin rolünü ve konumunu daha da güçlendirecektir. Devlet programının uygulanmasına yönelik Eylem Planı da onaylandı. Burada 11 öncelikli alanda toplam 81 tedbirin uygulanması planlanıyor.

Sonuç

Bu çalışma, 2004–2023 döneminde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ekonomisinde gözlenen yapısal dönüşümleri nicel ve nitel veriler eşliğinde analiz ederek tarım-kimya entegrasyonunun bölgesel GSYH büyümesine pozitif, dışa bağımlılık endeksinin ise negatif yönde etkide bulunduğunu göstermiştir. Elde edilen sonuçlar, sanayileşme odaklı kalkınma politikalarının kısa

vadede ekonomik canlanmayı hızlandırdığını, ancak uzun vadede dışa bağımlılığın kırılganlık riskini artırdığını ortaya koymaktadır.

Özgün katkı olarak, bu araştırma ilk kez tarım-kimya entegrasyonunu bölgesel GSYH büyümesi ile birlikte değerlendirerek hem nicel hem de nitel bakış açılarını bir araya getirmiştir. Ayrıca, bağımlılık kuramı ile güç dengesi yaklaşımını yerel düzeyde eş zamanlı biçimde uygulayan kapsamlı bir örneklem sunulmuştur. Böylece, literatürde kıt kalan Nahçıvan örneğinde bağlamsal analiz ve politika önerileri bir araya getirilmiştir.

Politika önerileri aşağıda sıralanmıştır:

1. Tarım-kimya entegrasyonundaki ileri teknolojik yatırımlar desteklenerek, yerli üretimin girdi-çıktı zincirinde katma değer oranı %15 düzeyine çıkarılmalıdır. Bu amaçla, Ar-Ge teşvikleri ve KOBİ'lere özel vergi indirimleri uygulanabilir.
2. Dışa bağımlılığı azaltmak için bölgesel yenilenebilir enerji projelerinin ölçeklendirilmesi ve hammadde rezervlerinin yerinde işlenmesine yönelik entegre tesislerin kurulması gerekmektedir. Bu strateji, enerji ithalatına bağımlılığı %20 oranında düşürecek şekilde planlanmalıdır.
3. Nahçıvan'ın lojistik ve ticaret koridorlarını çeşitlendirmek amacıyla, komşu ülkelerle transit ticaret anlaşmaları yenilenmeli; uluslararası yatırımcıların katılımını artıracak serbest ticaret bölgeleri oluşturulmalıdır.

Geleceğe dönük araştırma önerileri olarak, söz konusu entegrasyon modellerinin iklim değişikliği ve su kıtlığı gibi sürdürülebilirlik faktörleri ışığında yeniden değerlendirilmesi, ayrıca tarım-kimya entegrasyonunun istihdam ve sosyal refah üzerindeki mikro düzey etkilerinin saha çalışmalarıyla ölçülmesi önerilmektedir. Ayrıca, bu çalışmada kullandığımız zaman serisi modellerinin mekânsal regresyon teknikleriyle genişletilmesi, bölgesel heterojenliğin daha ayrıntılı analizine imkân tanıyacaktır.

Kaynakça

- Ahmadov N. (2019). *Nahçıvan'ın hızla gelişen ve modernleşen ekonomisi*. Nahçıvan: Acemi,
- Aghayev, A. (2005). *Finansal terimlerin açıklayıcı ve çeviri sözlüğü*. Bakü: Ziya.
- Hacıyev İ. (2020). *Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimi*. Nahçıvan: Acemi.
- Ibadov, S. (2009). *Ekonomi teorisi ders kitabı*. Bakü: Doğu-Batı;
- Ismayilov, B. (2018). *Stratejik yönetim*. Bakü: Eğitim;
- Aliyev, A. Guliyev, A. (2005). *Toplumsal alanın ekonomik ve metodolojik temelleri*. Bakü: Adiloğlu;
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin 2023-2027 Sosyo-Ekonomik Kalkınma Devlet Programı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından 5 Haziran 2023 tarih ve 3910 sayılı Kararname ile onaylanmıştır;
- Gasimli, V., bilimsel editör (2022). *Yeşil ekonomi*. Bakü: Azprint;
- Gasimov, J. Alasgarova, F. (2017), *Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin sosyo-ekonomik gelişimi: tarihsellik ve modernlik. Ders kitabı*. Nahçıvan: Acemi;
- Garibov, A. (2007). *Uluslararası ekonomik ilişkiler ve gümrük işleri (kısa açıklamalı terimler sözlüğü)*. Bakü: Sada;